

MARCIN WÓJCIK

Uniwersytet Łódzki

**WIEJSKA TURYSTYKA POZNAWCZA W POLSCE
– UWATUNKOWANIA INFRASTRUKTURALNE.
PRZYKŁAD PROJEKTU
„SIEĆ NAJCIEKAWSZYCH WSI”**

Abstract: Cognitive Rural Tourism in Poland - Infrastructural Conditions Example of „A Network of the Most Interesting Villages” Project. Transformations that occur in Polish rural areas also impact tourism and recreation enterprises. Starting the rural development programs successfully activates processes of modernisation in many fields of social and economic life, including material base (infrastructure), which is an essential element in the functioning of settlement systems. The aim of this study is to present selected results of the expert analysis of 50 Polish villages, which are characterised by a high concentration of cultural values - material, institutional and spiritual. The assessment of a group of rural settlements was meant to determine the potential for creating the Network of the Most Interesting Villages (SNW). The article presents the factual basis for such evaluation, the differentiation in group of villages according to selected traits, especially those describing the infrastructural plane for developing the tourism and recreational functions.

The recipe for success includes many elements. The most important ones include attractive spatial configuration in which there is no shortage of central locations that are the focus of educational and recreational functions, the social awareness of the value of one's own heritage and the ability to describe it (the purpose of stay), the existence of long-lasting institutions referring to the historical memory and communal activities, the ability to create the media for narration placed in the internal environment, somewhat-formed path of its own development based on own resources (developed tourism functions), as well as participation in local and regional network of town with varying functions, and natural and anthropogenic environmental values (tourist regions).

Key words: Renewal program, rural tourism, rural settlements.

Wprowadzenie

Przemiany, które zachodzą na obszarach wiejskich Polski mają konsekwencje również dla działalności w zakresie turystyki i rekreacji. Uruchomienie programów rozwoju obszarów wiejskich z powodzeniem aktywizuje procesy modernizacji wielu dziedzin życia społecznego i ekonomicznego, w tym również bazy materialnej (infrastrukturalnej), która jest niezbędnym elementem funkcjonowania systemów osadniczych. Zakres procesów szeroko rozumianej odnowy wsi wpływa na społeczny wizerunek wsi, który w ostatnich latach ewoluuje i w coraz większym stopniu związany jest z funkcjami nieprodukcyjnymi, w tym w dużym zakresie funkcją turystyczną i rekreacyjną [por. Bednarek-Szczepańska 2013; Wojcik 2013; Tobiasz-Lis, Wójcik 2014]

Przekształcenia architektoniczno-fizjonomiczne wsi, degradacja wielu cennych obiektów dziedzictwa kultury szlacheckiej i chłopskiej oraz mniejszości narodowościowych i religijnych doprowadziły do ogromnych spustoszeń w walorach krajobrazowych. W okresie socjalistycznym sprzyjało temu ideologiczne kwestionowanie wartości kulturowych polskiej wsi opartych na etosie szlacheckim i chłopskim. Potencjał turystyczny został osłabiony głównie przez zanik tego, co można nazwać „kompleksowym charakterem dziedzictwa kulturowego wsi”, tzn. integralnym współwystępowaniem w miejscach (wsiach, zespołach wsi, regionach kulturowych) różnego typu cennych obiektów, tj. sakralnych, rezydencjalnych, mieszkaniowych, gospodarczych, infrastrukturalnych wraz z całą społeczną treścią tworzoną przez instytucje „długiego trwania” i świadomych tych wartości kulturowych ludzi [Wójcik 2012]¹.

Celem opracowania jest przedstawienie wybranych wyników eksperckiej analizy 50 polskich wsi, które charakteryzują się wysoką koncentracją walorów kulturowych-materialnych, instytucjonalnych i duchowych. Ocena grupy miejscowości wiejskich miała na celu stwierdzenie potencjału do utworzenia Sieci Najciekawszych Wsi (SNW) – markowego produktu wiejskiej turystyki. W opracowaniu przedstawiono podstawy merytoryczne oceny, zróżnicowanie grupy wsi w zakresie wybranych cech, zwłaszcza tych, które opisują płaszczyznę infrastrukturalną w rozwoju funkcji turystycznej i rekreacyjnej².

---

¹ Por. pracę [Niedzwiedzkiej-Filipiak 2009], nt. wyróżników krajobrazu kulturowego wsi.

² Projekt „Tworzenie Sieci Najciekawszych Wsi” na zlecenie Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA) podległej Ministerstwu Rolnictwa i Rozwoju Wsi w okresie 16.01.-31.05.2015 r. Inicjatorem i głównym ekspertem projektu „Tworzenie Sieci Najciekawszych Wsi” jest Ryszard Wilczyński (Wojewoda Opolski). Kierownictwo merytoryczne projektu i organizacja badań – dr hab., prof. nadzw. UŁ Marcin Wójcik. Interdyscyplinarny zespół badawczy w składzie: dr hab. inż., prof. nadzw. UAM Sylwia Staszewska (UAM, Poznań), mgr inż. Piotr Staszewski (praktyk, konserwator zabytków, Poznań), dr Konrad Czapiewski i dr Edyta Regulska (PAN, Warszawa), dr Paulina Tobiasz-Lis, dr Karolina Dmochowska-Dudek, dr Tomasz Napierała, dr Pamela Jeziorska-Biel, dr Małgorzata Marks-Krzyszowska, dr Marcin Feltynowski (UŁ, Łódź), dr Magdalena Dej, mgr Łukasz Sykała (IRM, Kraków), dr Krzysztof Janc, dr inż. Paulina Dudzik-Deko (UWr, Wrocław). Operatorem tworzącej się Sieci Najciekawszych Wsi jest Polska Sieć Odnowy i Rozwoju Wsi (PSORW) z siedzibą Sekretariatu w Urzędzie Miasta Gogolin (Województwo Opolskie).

1. Instytucjonalny wymiar odnowy wsi

Odnowa wsi jest we współczesnych warunkach, zwłaszcza w kontekście określonych projektów realizowanych ze środków UE, pojęciem bardzo szerokim obejmującym rewitalizację obiektów różnego typu, poprawę estetyki i zagospodarowania przestrzeni publicznej, inwestycje w infrastrukturę, wzmacnianie kapitału społecznego itp. [por. Kłodziński *et al.* 2007; Wójcik 2010; Wilczyński 2012a; Idziak, Wilczyński 2013].

Próby inwentaryzacji i oceny potencjału zachowanego dziedzictwa kulturowego w obszarach wiejskich, zwłaszcza peryferyjnych, wymagają wiedzy pochodzącej z wielu źródeł, tym bardziej, że informacje ujęte w ewidencjach są w wielu przypadkach zdezaktualizowane, głównie na skutek współczesnych procesów niszczenia obiektów o dużych wartościach historyczno-kulturowych, zwłaszcza będących w rękach prywatnych (szczególnie zabytkowa zabudowa zagrodowa). Szansą na odwrócenie niekorzystnych trendów w tym zakresie są działania, które przyjmują charakter zinstytucjonalizowany, tzn. poza miejscowym wymiarem aktywności liderów zainteresowanych twórczym rozwojem dziedzictwa kulturowego, przyjmują charakter sieci – grupy powiązanej celem nadrzędnym (wspólny produkt turystyki wiejskiej) o wspólnych podstawach organizacyjnych, zasadach funkcjonowania i planach rozwoju z centralnymi organami tworzenia regulacji w tym zakresie.

Celem tworzącej się Sieci Najciekawszych Wsi jest budowa markowego produktu turystycznego na obszarach wiejskich. Doświadczenia opolskiego programu odnowy wsi realizowanego od ponad 15 lat były podstawą do opracowania koncepcji merytorycznej oraz podstaw organizacyjnych ogólnopolskiej sieci wsi, których walory mogą zainteresować turystów z Polski, a także z zagranicy por. [Idziak, Wilczyński 2013]³. Oryginalny pomysł sieci interesujących wsi powstał we Francji i znalazł wielu naśladowców, głównie w krajach Unii Europejskiej, a także w Kanadzie i Japonii por. [Wilczyński 2012b]. Podstawowym celem rozwojowym jest w każdym przypadku przeciwdziałanie niekorzystnym procesom demograficznym i ekonomicznym, takim jak np. depopulacja, spadek aktywności ekonomicznej, spadek wartości nieruchomości, utrata walorów kulturowych, itd. Specyfiką polskiego projektu jest przesunięcie akcentu z określenia „najpiękniejsze” na „najciekawsze”, co związane jest z dość dużą degradacją wartości dziedzictwa materialnego w skali całego kraju, a także podkreśla się rolę różnych procesów społeczno-ekonomicznych, które prowadzą współcześnie do wzrostu znaczenia wsi i ich ponadlokalnego oddziaływania [por. Niedźwiedzka-Filipiak, Wilczyński 2015].

Tworzenie SNW jest procesem długofalowym, któremu towarzyszy wiele celów w różnych aspektach funkcjonowania wiejskich miejscowości. Operatorem powstającego produktu markowego jest Polska Sieć Odnowy i Rozwoju Wsi (PSORW) – stowarzyszenie ok. 50 podmiotów, głównie samorządów poziomu gminnego, którego

---

³ Zainteresowanym historią programu odnowy wsi w woj. opolskim poleca się prace autorstwa Idziaka i Wilczyńskiego [2013] oraz strony internetowej <http://www.dziedzictwowsiopolskiej.pl/> i <http://www.odnowawsi.eu/>, gdzie zamieszczone są liczne materiały prezentujące podstawy merytoryczne i organizacyjne projektów z ostatnich 15 lat.

celem jest wymiana doświadczeń, wiedzy o dobrych praktykach w zakresie wzrostu potencjału społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich⁴. Działalność tego stowarzyszenia była kluczowa dla zinstytucjonalizowania tworzenia SNW, a tym samym uruchomienia mechanizmu wyłaniania kandydatów, opracowywania zasad funkcjonowania i rozwoju elitarniej grupy miejscowości wiejskich. Pomysł zrodzony w czasie pierwszych doświadczeń europejskich Polski powinien zostać zrealizowany do 2017 r. kiedy Sieć zacznie realnie funkcjonować na podstawie jednolitych zasad planu działań, kreowania wizerunku, marki turystycznej, itd.

W 2015 r. działania PSORW ukierunkowane były na wdrażanie projektu Sieci w zakresie oceny potencjału pierwszych 50 wsi z listy 100 jednostek wyłonionych przez członków stowarzyszenia na bazie informacji własnych, a także przekazanych przez konserwatorów zabytków oraz instytucje samorządowe szczebla regionalnego (ryc. 1) (fot. 1 i 2).

Ryc. 1. Rozmieszczenie wsi zgłoszonych i wybranych do oceny w okresie styczeń-maj 2015
 Źródło: Opracowanie własne (ryc. 1-3).

⁴ Więcej informacji na stronie <http://www.psorw.odnowawsi.pl/>.

Fot. 1. Swołowo – przykład kandydata do SNW o wysokich walorach opartych na zachowanym materialnym dziedzictwie kulturowym
Fot. M. Wójcik.

Fot. 2. Sierakowo Sławieńskie – przykład kandydata do SNW o wysokich walorach opartych na walorach niematerialnych (wioska „przeżyć i emocji”)
Fot. M. Wójcik.

Rozmieszczenie wsi z listy otrzymanej od FAPA jest przede wszystkim funkcją stanu zachowania materialnego dziedzictwa kulturowego polskiej wsi. Rozkład przestrzenny wybranych do projektu 50 wsi w dużym stopniu nawiązał do rozmieszczenia wszystkich miejscowości znajdujących się na liście. Wpływ na liczbę miejscowości miało również zaangażowanie w projekt regionalnych instytucji samorządowych oraz ochrony dziedzictwa kulturowego. Duże zainteresowanie projektem wystąpiło w regionie lubuskim, opolskim, dolnośląskim, warmińsko-mazurskim.

Rozmieszczenie wsi na terenie Polski pokazuje, że największym potencjałem zasobów kulturowych charakteryzują się regiony, w których przeważała bardziej trwała zabudowa mieszkaniowa i gospodarcza (cegła, kamień, szachulec) przed II wojną światową – tj. w obszarach przyłączonych do Polski w 1945 r. (zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie, opolskie, warmińsko-mazurskie). Stan zachowania oryginalnych układów przestrzennych oraz fizjonomicznych zależał w dużej mierze od intensywności powojennych przekształceń osadnictwa wiejskiego pod wpływem industrializacji i urbanizacji. Relatywnie dużo interesujących pod tym względem wsi znajduje się w rolniczych obszarach woj. podlaskiego, lubelskiego, małopolskiego, podkarpackiego. Nieodwracalne zniszczenia dokonały się natomiast w regionach centralnych, tj. łódzkie, mazowieckie, świętokrzyskie, kujawsko-pomorskie, gdzie drewniana zabudowa została zastąpiona przez murowaną, a proces ten charakteryzował się brakiem namysłu nad wartością historyczną ruralistycznych układów. W konsekwencji w środkowej Polsce materialne dziedzictwo kulturowe wsi można obejrzeć prawie wyłącznie w skansenach.

2. Zasady tworzenia i oceny potencjału wybranych 50 wsi

Ocena potencjału wsi opiera się na wielokryterialnej metodzie pracy terenowej oraz kameralnej, której podstawą jest arkusz ewaluacyjny, czyli Karta Oceny Miejscowości (KOM). Jej kształt jest efektem wieloletnich prób opracowania narzędzia, dzięki któremu potencjał wsi można ocenić w wielu obszarach i aspektach por. [Niedźwiedzka-Filipiak, Wilczyński 2015]. Podstawą konstrukcji Karty jest nadanie określonych wag punktowych obszarom, podobszarom merytorycznym i ich elementom składowym, a następnie rozdzielenie punktów pomiędzy aspekty oraz ostatecznie nadanie im określonego waloru punktowego [por. *ibidem*, s. 98-100].

Idea identyfikacji zasobów potencjalnie ciekawych wsi odnosi do podziału wsi na dwa typy, tj. wsi dziedzictwa kulturowego o relatywnie wysokich walorach historycznych, zwłaszcza architektoniczno-fizjonomicznych oraz wsi przeżyć i emocji, które mogą być atrakcyjne ze względu na specyfikę i ofertę pobytu. W koncepcji tej istotną sprawą jest związek pomiędzy tworzeniem markowego produktu a realizacją paradygmatu rewitalizacji, w tym wewnętrznego rozwoju wsi [por. Niedźwiedzka-Filipiak, Wilczyński 2015].

Ocena miejscowości oparta jest na kryteriach, które obejmują trzy główne „obszary walorów miejscowości”, tj. zasoby, specyfikę i klimat (por. *ibidem* oraz tab. 1). Najbardziej rozbudowanym obszarem są „zasoby” miejscowości (70% oceny ogólnej), na które składają się trzy grupy elementów, tj. ukształtowanie przestrzenne i wizerunek miejscowości oraz infrastruktura pobytowa i udostępnienie walorów. Ocena infrastruktury niezbędnej do przyjęcia turystów we wsi (tj. obsługa pobytu i sposób udostępnienia walorów) stanowi 40% oceny ogólnej. Autorzy metodyki oceny potencjału wsi podkreślili w ten sposób rangę czynnika, który wiąże się z obsługą ruchu turystycznego. Bez infrastruktury pobytowej i pomysłu na przedłużenie pobytu turystów we wsi nawet najciekawsze walory kulturowe nie stworzą bazy do rozwoju lokalnego. W koncepcji tworzenia sieci zakłada się, że walory poznawcze są powodem pobytu. Pobyt musi być jednak określony w ścisły sposób, tj. zwerbalizowany w postaci „opowieści” odnoszącej się do konkretnego obszaru, tj. „obszaru udostępnionego” oraz trasy, podczas której poznajemy jej kolejne części, czyli trasy udostępniającej walory wsi (por. *ibidem* 2015, s. 12).

Tabela 1

Obszary, podobszary oraz aspekty oceny miejscowości

Lp.	Obszar	Podobszar	Aspekty	Łączna liczba punktów możliwych do uzyskania za podobszar
1	Zasób miejscowości – rozlokowana w przestrzeni baza materialna, która decyduje o walorach wsi.	1. Ukształtowanie przestrzenne i wizerunek miejscowości – wartość historyczna obiektów, stan techniczny i strona wizualna obiektów, jakość i funkcjonalność ciekawych obszarów z terenami komunikacyjnymi, usługowymi oraz tworzącymi ramę krajobrazową na zewnątrz.	1. Ład przestrzenny – sylweta miejscowości 2. Ład przestrzenny – ogólny wizerunek 3. Ład przestrzenny – centrum/ miejsca centralne 4. Ład przestrzenny – strefy wejściowe 5. Ład przestrzenny – wjazdowe ciągi komunikacyjne 6. Zabytki, obiekty, formy w przestrzeni o szczególnych walorach historycznych – historyczny układ ruralistyczny 7. Zabytki, obiekty, formy w przestrzeni o szczególnych walorach historycznych – obiekty zabytkowe	30

Lp.	Obszar	Podobszar	Aspekty	Łączna liczba punktów możliwych do uzyskania za podobszar
			<p>8. Zabytki, obiekty, formy w przestrzeni o szczególnych walorach historycznych – wyróżniki wsi</p> <p>9. Zabytki, obiekty, formy w przestrzeni o szczególnych walorach historycznych – zabudowa zagrodowa i inna o wysokich walorach historyczno-architektonicznych</p> <p>10. Zabudowa i posesja (architektura, stan techniczny, zakres i charakter przekształceń) – budynki</p> <p>11. Zabudowa i posesja (architektura, stan techniczny, zakres i charakter przekształceń) – otoczenie budynków (podwórza, ogrody, sady)</p> <p>12. Zabudowa i posesja (architektura, stan techniczny, zakres i charakter przekształceń) – ogrodzenia (stan, adekwatność)</p> <p>13. Przestrzeń publiczna i jej wyposażenie</p> <p>14. Elementy przyrodnicze, krajobrazowe, obszary i typy zieleni wewnątrz miejscowości</p> <p>15. Jakość otoczenia i powiązanie z otoczeniem – widoczna z wewnątrz rama krajobrazowa wsi</p> <p>16. Jakość otoczenia i powiązanie z otoczeniem – punkty widokowe dające wgląd w otoczenie</p> <p>17. Jakość otoczenia i powiązanie z otoczeniem – cenne elementy przyrodnicze i krajobrazowe w bezpośrednim otoczeniu miejscowości</p>	

Lp.	Obszar	Podobszar	Aspekty	Łączna liczba punktów możliwych do uzyskania za podobszar
2		2. Infrastruktura pobytowa – obiekty umożliwiające wykorzystanie walorów miejscowości.	18. Baza noclegowa 19. Baza gastronomiczna 20. Miejsca dedykowane przyjezdnym (parking, postój, odpoczynek) 21. Obiekty z możliwością aktywnego odpoczynku 22. Łączność i Internet	20
3		3. Udostępnienie walorów – infrastruktura służąca poznaniu walorów miejscowości oraz sposób udostępnienia (trasa i formy opisu)	23. Wytyczenie trasy udostępniającej walory wsi – zdefiniowanie atrakcyjności/ walorów poznawczych wsi 24. Wytyczenie trasy udostępniającej walory wsi – wyeksponowanie walorów wsi 25. Miejsce lub miejsca początku trasy 26. Miejsca spoczynkowe (azyle) dla turystów 27. Przemieszczanie się po trasie 28. System opisu trasy 29. Inne istniejące trasy i szlaki	20
4	Specyfika wsi – zespół elementów, które wieś wyróżniają, decydują o jej rozpoznawalności. Specyfika tworzy wyjątkowość miejsca, jego tożsamość oraz w konsekwencji jego rozpoznawalność.		30. Zdefiniowanie powodu pobytu 31. Komunikowanie i rozwijanie specyfiki/atrakcyjności – materiały informacyjne, strona www., itp. 32. Komunikowanie i rozwijanie specyfiki/atrakcyjności – wyróżniki miejsca, system informacji wizualnej i inne 33. Komunikowanie i rozwijanie specyfiki/atrakcyjności – usługi, produkty, pamiątki 34. Poznawanie specyfiki wsi i uczenie się – wydarzenia organizowane cyklicznie lub okazjonalnie 35. Poznawanie specyfiki wsi i uczenie się – działania artystyczne, warsztaty, gry terenowe	20

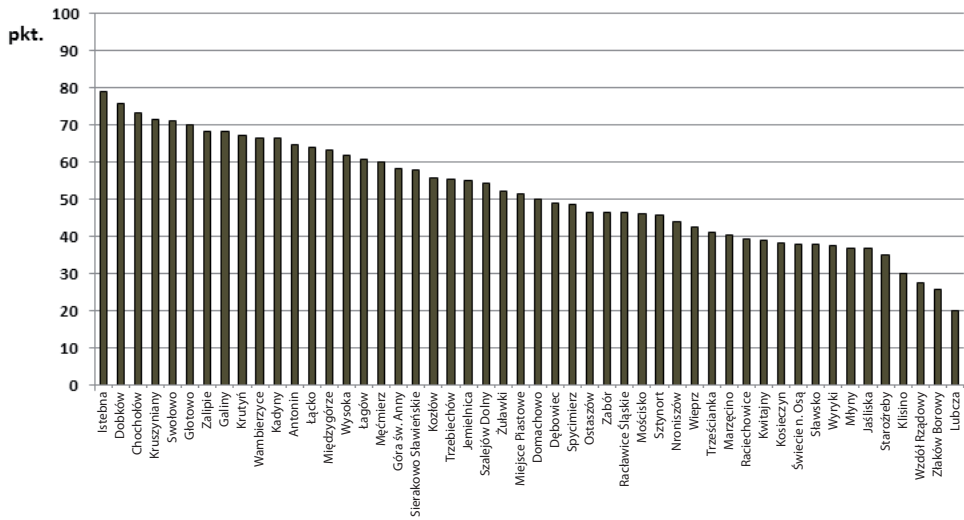
Lp.	Obszar	Podobszar	Aspekty	Łączna liczba punktów możliwych do uzyskania za podobszar
5	Klimat miejsca – zespół uwarunkowań, które tworzą wrażenia, kształtują wyobraźnię i pobudzają zmysły. Klimat miejsca istnieje w przestrzeni symbolicznej opisanej przez spuściznę duchową oraz emocje rodzące się pod wpływem zewnętrznych bodźców.		36. Propagowanie wiejskich wartości 37. Życie wsi i jej mieszkańców, utrzymywanie tradycji i obyczajów 38. Przestrzeń zmysłów 39. Ponadlokalne oddziaływanie atrakcyjności	20
Razem	3 obszary	5 podobszarów	39 aspektów	100

Źródło: Na podstawie [Niedźwiedzka-Filipiak, Wilczyński 2015].

3. Potencjał uczestnictwa w Sieci Najciekawszych Wsi – wybrane wyniki oceny eksperckiej

Warunkiem pozytywnej oceny, a tym samym stwierdzenia potencjału wsi do uczestnictwa wsi w sieci (SNW) było uzyskanie co najmniej 35 punktów na 100 możliwych do zdobycia oraz brak cech ocenionych na poziomie dyskwalifikującym. Ocena pozytywną przeszło 46 wsi z 50 zaproszonych do projektu. Wśród czterech ocenionych negatywnie znalazły się: Klisino (opolskie, 30 pkt), Wzdół Rządowy (świętokrzyskie, 27,5 pkt), Złaków Borowy (łódzkie, 26 pkt) i Lubcza (świętokrzyskie, 20 pkt).

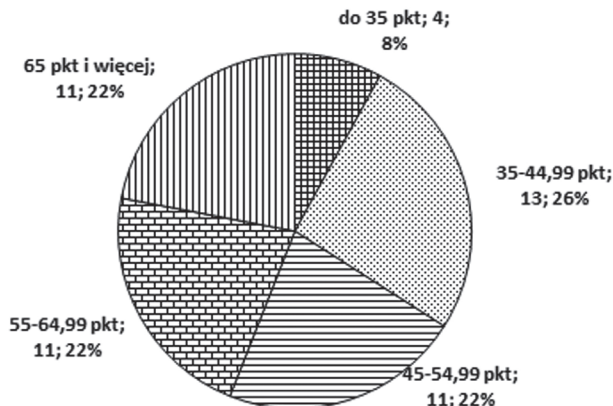
Należy podkreślić, że wyniki oceny były bardzo zróżnicowane. Różnica pomiędzy najlepiej ocenioną wsią, tj. Istebną (śląskie, 79 pkt) a najslabszym wynikiem Lubczy wyniosła aż 59 pkt. Średni wynik całej badanej pięćdziesiątki to 51,7 pkt, a odchylenie standardowe – 14,3 pkt (por. ryc. 2). Podział badanej populacji według wartości średniej, średniej + odchylenie standardowe oraz średniej - odchylenie standardowe, czyli na cztery grupy, bardzo dobrze wpisał się w założenia projektu. Wartość graniczna pomiędzy dwoma najlepszymi grupami (średnia + odchylenie standardowe), tj. 66 pkt odpowiada zakładanemu na wstępie projektu poziomowi, powyżej którego wsie mogą otrzymać certyfikację, czyli stać się już w najbliższym czasie członkami Sieci.

Ryc. 2. Ogólny wynik oceny eksperckiej 50 wsi wybranych do badań

Wartość graniczna między dwoma słabiej ocenionymi grupami wsi (średnia - odchylenie standardowe), tj. 37,4 pkt pokrywa się niemal z ustalonym poziomem, poniżej którego miejscowość otrzymywała ocenę negatywną (35 pkt).

Względnie równomierny rozkład punktowy oceny eksperckiej 50 wsi dał podstawę do rozbudowy klasyfikacji na pięć grup, gdzie rozpiętość trzech śródownych grup wyniosła 10 pkt (ryc. 3, tab. 2). W ten sposób podzielono populację na grupę wsi o bardzo dużym (65 pkt i więcej) i dużym potencjale uczestnictwa (55–64,99 pkt), potencjale przeciętnym (45–54,99 pkt) oraz potencjale małym (35–44,99) oraz bardzo małym (poniżej 35 pkt).

Ryc. 3. Liczebność wsi w wyznaczonych grupach oceny

Tabela 2

Wsie biorące udział w projekcie według grup oceny

Grupa	Liczba wsi	Wsie
do 35 pkt	4	Klisino, Wzdół Rządowy, Złaków Borowy, Lubcza
35-44,99 pkt	13	Broniszów, Wieprz, Trześcianka, Marzęcino, Raciechowice, Kwitajny, Kosieczyn, Świecie n. Osą, Sławsko, Wiryki, Młyny, Jaśliśka, Starożreby
45-54,99 pkt	11	Szalejów Dolny, Żuławki, Miejsce Piastowe, Domachowo, Dębowiec, Spycimierz, Ostaszów, Zabór,, Raclawice Śląskie, Mościsko, Sztynort
55-64,99 pkt	11	Antonin, Łącko, Międzygórze, Wysoka, Łagów, Męcierz, Góra św. Anny, Sierakowo Sławieńskie, Kozłów, Trzebiechów, Jemielnica
65 pkt i więcej	11	Istebna, Dobków, Chochołów, Kruszyniany, Swołowo, Głotowo, Zalipie, Galiny, Krutyń, Wambierzyce, Kadyny

Źródło: Opracowanie własne.

Rozmieszczenie przestrzenne wsi poszczególnych grup pozwala na określenie prawidłowości (ryc. 4). Okazuje się bowiem, że istnieje związek między położeniem wsi (region) a poziomem oceny. Relatywnie wyższe oceny otrzymały wsie w regionach, które charakteryzują się najlepszym stanem zachowania dziedzictwa kulturowego, czyli w woj. dolnośląskim, lubuskim, opolskim, zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim. Wsie o stwierdzonym bardzo dużym i dużym potencjale do uczestnictwa w SNW tworzą zgrupowania przestrzenne – perspektywiczne klastry, co może ułatwić ich dalsze funkcjonowanie na rynku usług turystycznych (wymiana doświadczeń, wspólne problemy, możliwości finansowania rozwoju z tych samych źródeł). W pozostałych regionach potencjalni, wysoko ocenieni, kandydaci do sieci są pojedynczymi przypadkami wyróżniającymi się przede wszystkim wysoką świadomością własnego waloru i stworzoną już własną marką turystyczną, tj. Kruszyniany, Chochołów, Zalipie, Istebna, Męcierz.

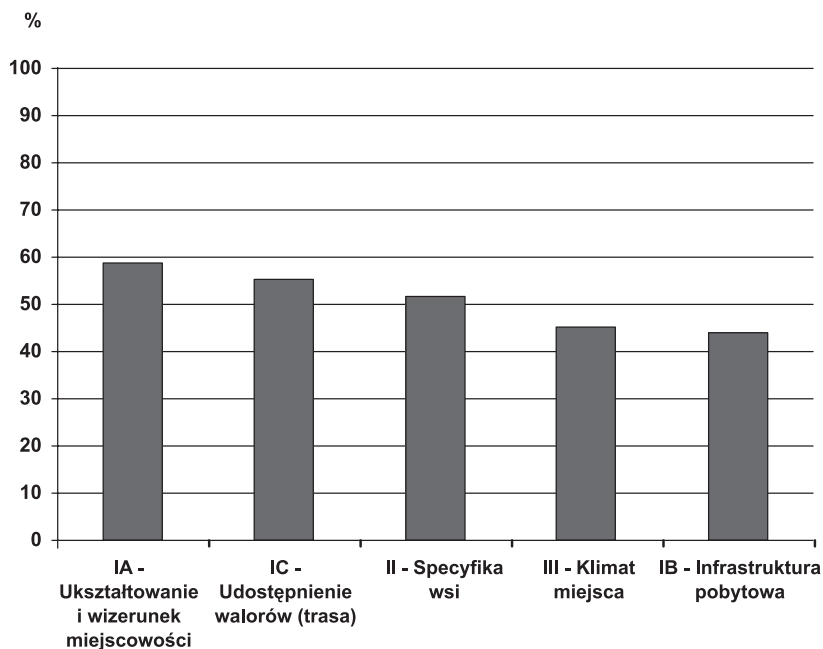
Wśród pięciu wyznaczonych obszarów oceny merytorycznej miejscowości najlepiej zostały ocenione aspekty w zakresie ukształtowania i wizerunku miejscowości (ryc. 5). Na kolejnych dobrych miejscach znalazły się sposób, w jaki mieszkańcy proponują udostępnić zasoby wsi oraz specyfika wsi, czyli zespół elementów, które decydują o rozpoznawalności wsi oraz jej obecnej oferty. Najslabiej ze wszystkich aspektów wypadły te, które związane są z obecnością i funkcjonowaniem infrastruktury pobytowej, czyli wszystkie obiekty i urządzenia mające za zadanie zatrzymanie

odwiedzających jak najdłużej na terenie wsi, a tym samym budujące lub wzmacniające podstawy ekonomiczne miejscowości. Można zatem stwierdzić, że istniejące zasoby oraz ich społeczna świadomość w dużej części miejscowości tworzą istotny potencjał do ich poznania. Jednak niedobory wynikające ze słabej promocji tego co wartościowe oraz brak możliwości dłuższego obcowania z lokalnym środowiskiem są obecnie w większości miejscowości podstawowymi barierami do wejścia wsi do sieci.

Ryc. 4. Ocena punktowa badanych wsi (według grup) w przestrzeni kraju

Ryc. 5. Średnia wartość w poszczególnych obszarach oceny w stosunku do maksymalnej możliwej do zdobycia liczby punktów (%)

Bardziej dokładne określenie cech, które zostały średnio, najlepiej i najgłębiej ocenione podczas badań pozwala ukazać mocne i słabe strony osadnictwa wiejskiego pod względem uczestnictwa w SNW, ale też wskazać kluczowe obszary interwencji, która ma służyć podnoszeniu walorów miejscowości.

Tabela 3

Najlepiej i najgłębiej ocenione aspekty 50 wsi

Najlepiej ocenione	Najgłębiej ocenione
Przyroda i krajobraz wewnątrz miejscowości Wyróżniki wsi Wjazdowe ciągi komunikacyjne Obiekty zabytkowe Przyroda i krajobraz w otoczeniu Układ ruralistyczny Rama krajobrazowa (panoramy i osie widokowe)	1. Charakter i stan ogrodzeń 2. Stan techniczny zabudowy 3. Usługi, produkty, pamiątki 4. System opisu trasy 5. Miejsca dla turystów 6. System informacji wizualnej 7. Otoczenie budynków

Źródło: Opracowanie własne.

4. Ocena infrastruktury wsi dla rozwoju funkcji turystycznych

Poziom rozwoju infrastruktury pobytowej jest najsłabszym obszarem oceny potencjału wybranych 50 wsi. Lepiej w przeprowadzonej ewaluacji wypadły cechy opisujące infrastrukturę służącą poznaniu walorów miejscowości oraz sposób ich udostępnienia (trasa i formy opisu). Do podstawowych problemów infrastrukturalnych zalicza się:

1. Brak miejsc dedykowanych turystom – najbardziej palący problem zagospodarowania turystycznego, który utrudnia zaplanowanie czasu spędzonego we wsi, zapoznanie się z walorami poznawczymi, odpoczynek, wspólnie spędzony czas, itd. Rola tego elementu jest bardzo ważna, przede wszystkim ze względu na możliwości zatrzymania turysty we wsi i maksymalne wydłużenie czasu zapoznawania z powodem pobytu. W zakresie tego rodzaju infrastruktury są również węzły sanitarne, miejsca opieki nad dziećmi. Kluczowym problemem jest nie tylko liczba takich miejsc (azyłu, odpoczynku, zapoznawania się z walorami), ale również ich usytuowanie względem innych elementów infrastruktury, tj. miejsc postojowych, miejsc opisu trasy, punktów handlowych i lokalizacji różnych instytucji życia społecznego i gospodarczego.

2. Brak bazy gastronomicznej – coraz bardziej istotny element wyposażenia infrastrukturalnego wsi w kontekście renesansu regionalnych i lokalnych produktów żywnościowych (tradycje kulinarne), zwłaszcza w okresie finansowania wielu działań ze środków europejskich. Zakres działalności bazy gastronomicznej jest silnie skorelowany z wielkością ruchu turystycznego oraz jego sezonowością. W wielu miejscowościach istnieje związek między charakterem miejsc noclegowych i oferowaną ofertą gastronomiczną, tzn. całoroczna oferta żywieniowa istnieje w przypadku dużych obiektów noclegowych. Możliwość konsumpcji zróżnicowanych jakościowo i cenowo posiłków jest największa w przypadku wsi o wykształconych już funkcjach turystycznych. Ten element infrastruktury będzie prawdopodobnie najtrudniejszy do poprawy w dalszym rozwoju wsi, które zafunkcjonują w sieci.

3. Miejsca aktywnego odpoczynku – element infrastruktury, którego ranga wzrasta w ostatnich latach. Zakłada się, że istnienie miejsc aktywnego wypoczynku będzie czynnikiem uzupełniającym wizytę we wsi. Możliwość aktywnego wypoczynku w postaci miejsc sportu i rekreacji ruchowej jest czynnikiem przedłużenia wizyty w ciekawej wsi. Ze względu na koszty finansowe rola tego elementu w ofercie dedykowanej przyjezdnym jest na razie ograniczona. Najbardziej popularną jej formą są place dla dzieci, urządzenia do ćwiczeń ruchowych oraz boiska.

4. System opisu trasy oraz jej struktura – w tworzeniu sieci najciekawszych wsi ma on kluczowe znaczenie, bo stanowi element narracji – opowieści o miejscu, którego turysta jest ciekawy. Dobrze skomponowany z otoczeniem (symbolika, barwa, kształt) i związany z konkretnymi obiektami tworzy opowieść podzieloną na części. Pełni funkcje informacyjne i interpretacyjne, pozwala zrozumieć sens odwiedzanego miejsca, jego rangę i walory. Ważnym zagadnieniem jest rangowanie opisu – wska-

zywanie elementów bardzo ciekawych i uzupełniających, pierwszoplanowych oraz będących tłem dla opowieści. Istotne jest wskazanie początku i końca trasy, a także zaplanowanie tylu miejsc, aby opowieść nie była tylko „streszczeniem” walorów, ale również nie przytłaczała ilością informacji. W wielu wsiach (12) podstawowym problemem było przemieszczanie się po trasie udostępniającej walory wsi, tj. istniało niebezpieczeństwo ze strony przemieszczających się blisko pojazdów lub słabej jakości podłoże trasy (duże nierówności, grząski grunt) tworzyło zagrożenie dla układu ruchowego potencjalnego turysty.

Pozytywnym aspektem oceny infrastruktury wsi jest wpisane miejscowości w szlaki różnego charakteru i rangi. Przez większość wsi prowadzą szlaki rowerowe oraz piesze. Coraz częstszą formą są szlaki konne oraz wodne (rzek i jezior). Jest to najlepiej rozwijający się element infrastruktury turystycznej w ostatnich latach, zwłaszcza że zmiany w tym zakresie warunkowane są przez środki europejskie. Utrwalenie szlaku lub jego wytyczenie, jest podwójną promocją. Ranga szlaku zależy w dużej mierze od atrakcji, przez które wiedzie, tak więc miejscowość z SNW będzie w przyszłości dobrym elementem wzmacniającym jego walory. Przeprowadzenie szlaku przez wieś staje się natomiast jednym z wyznaczników rangi turystycznej miejscowości.

Wnioski końcowe

Istnieje bardzo duże regionalne zróżnicowanie zasobów dziedzictwa kulturowego wsi, zarówno w zakresie typów architektoniczno-fizjonomicznych, jak stanu ich zachowania. Pod tym względem do uczestnictwa w Sieci predysponowane są przede wszystkim wsie obszarów, które zostały przyłączone do Polski w 1945 r. (regiony: warmińsko-mazurski, lubuski, dolnośląski, opolski, zachodniopomorski). Najbardziej palącym problemem rozwoju wsi poddanych ocenie jest utrzymanie zasobów, zwłaszcza cennych historycznych układów ruralistycznych (rozplanowanie i obiekty), w stanie umożliwiającym ich właściwą ekspozycję oraz odbiór estetyczny. Degradacja cennej zabudowy, zwłaszcza tej znajdującej w rękach prywatnych (np. zagrody), jest bardzo duża i tylko nieliczne wsie mogą pochwalić się kompleksowym charakterem utrzymania obiektów na wysokim poziomie. Procesom odnowy, a często nawet podstawowego zabezpieczenia budynków przez niszczeniem, nie sprzyja niska społeczna świadomość wartości historycznej oraz odpowiedzialności za przekazanie tego dziedzictwa kolejnym pokoleniom.

Recepta na sukces obejmuje wiele elementów, które należy zauważyć i docenić. Wśród tych najważniejszych należy wskazać atrakcyjny układ przestrzenny, w którym nie brakuje miejsc centralnych ogniskujących funkcje poznawcze i wypoczynkowe, społeczną świadomość walorów własnego dziedzictwa i umiejętność opowiedzenia o nich (określenie powodu pobytu), istnienie instytucji długiego trwania odwołują-

cych się do pamięci historycznej oraz wspólnotowych działań, umiejętność tworzenia nośników narracji umiejscowionych w środowisku wewnętrznym, ukształtowaną już w jakiejś formie ścieżkę własnego rozwoju opartą na własnych zasobach (rozwinęte funkcje turystyczne), a także funkcjonowanie w lokalnej i regionalnej sieci miejscowości o różnych funkcjach i walorach środowiska naturalnego i antropogenicznego (regiony turystyczne).

Literatura

- Bednarek-Szczepańska M., 2013, *Wiejski kapitał społeczny we współczesnej Polsce. Przegląd badań i uwagi metodyczne*. Folia Geographica Socio-Oeconomica, 13, s. 19-40.
- Idziak W., Wilczyński R., 2013, *Odnowa wsi. Przestrzeń, ludzie, działania*. FAPA, Warszawa.
- Kłodziński M., Błąd M., Wilczyński R. (red.), 2007, *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. IRWiR, Warszawa.
- Niedźwiedzka-Filipiak I., 2009, *Wyróżniki krajobrazu i architektury wsi Polski południowo-zachodniej*. Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego, Wrocław.
- Niedźwiedzka-Filipiak I., Wilczyński R., 2015, *Walory miejscowości – tworzywem Sieci Najciekawszych Wsi*. Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole.
- Tobiasz-Lis P., Wójcik M., 2014, *Wyobrażenia przestrzenne mieszkańców wsi. Wykorzystanie metody odręcznych szkiców*, [w:] *Regionalny wymiar przemian polskiej wsi – aspekty społeczne i przestrzenne*, M. Wójcik. (red.). Studia Obszarów Wiejskich, 35, s. 29-44.
- Wilczyński R., 2012a, *Odnowa wsi z wykorzystaniem środków europejskich – niewykorzystana szansa na rewitalizację*. Architektura Krajobrazu, Studia i Prezentacje, 2 (35), s. 4-22.
- Wilczyński R. (red.), 2012b, *Sieć Najpiękniejszych Wsi. Opracowanie eksperckie projektu*. PROW, KSOW, Opole.
- Wójcik M., 2010, *Struktura i działanie – geograficzno-społeczna interpretacja oddziaływania funduszy Unii Europejskiej na przykładzie programu „Odnowa wsi”*, [w:] *Rola środków Unii Europejskiej w rozwoju obszarów wiejskich*, E. Kacprzak, A. Kołodziejczak (red.). Studia Obszarów Wiejskich, 24, s. 186–201.
- Wójcik M., 2012, *Geografia wsi w Polsce. Studium zmiany podstaw teoretyczno-metodologicznych*. Wyd. UŁ, Łódź.
- Wójcik M., 2013, *Przemiany społeczno-przestrzenne osiedli wiejskich. Studium przypadku Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego*. Wyd. UŁ, Łódź.

